

Om vetenskap och konst

P C Jersild

Om sanningsbegrepp och genomslagskraft hos konst och vetenskap skriver författaren och socialmedicinaren P C Jersild.

1972 skrev jag följetongen "Stumpen" för Folket i Bild/Kulturfront. Denna historia handlar om några månader i en 50-årig uteliggares liv. Jag skall berätta något om bakgrunden till "Stumpen".

Efter läkarexamen 1962 hade jag egentligen tänkt ägna mig åt psykiatri. Men det var svårt att få kontinuerliga vikariat i Stockholm; för att försörja mig hoppade jag därför på ett vikariat som klinisk amanuens i socialmedicin hos Gunnar Inghe. Det var en slump — men jag är fortfarande i den socialmedicinska branschen.

Inghe hade gjort en undersökning om fattiga i Stockholm. En del av dessa tillhörde de så kallade uteliggarna. Ganska snart blev jag indragen i en annan undersökning, en uppföljning av schizofrena. Också bland dessa fanns en del uteliggare. Kontakten med dessa patienter gjorde ett starkt intryck på mig — de levde på u-landsnivå i välfärdslandet Sverige.

När Folket i Bild/Kulturfront nästan tio år senare bad mig skriva en följetong, gled denna motivfär upp i mitt medvetande. Kanske för att mötet med samhällets utstötta skakade om mig politiskt på ett sätt som saknar motsvarighet i min bildningsgång. Min tanke var att andra kanske skulle reagera som jag själv gjorde.

Men uteliggarnas situation var ju ingen ny kunskap. Det fanns massor med data redan, inte minst genom Gunnar Inghe. Men den kunskapen hade inte riktigt den form som slår igenom annat än hos utvalda grupper som forskare och kanske politiker. Varför? Därför att socialmedicinsk forskning levererar signifikanta sanningar, som de fles-

ta människor varken läser eller kan ta till sig. Medan litteraturen under gynnsamma förhållanden gör precis tvärtom: levererar mer eller mindre välgrundade halvsanningar som går hem.

Detta har främst sin grund i att forskning och konst arbetar med olika sanningsbegrepp. I vår kultur rör vi oss med en hel uppsättning definitioner på vad sanning är. Det finns juridiska sanningar där sanning är detsamma som något som kan bevisas vara sant enligt rådande rättsordning. Vi har vardagssanningar, där vi utgår från att det vi säger till varandra i stort sett är sant. Pressen arbetar med åter ett annat sanningskriterium: en nyhet är sann om man kan göra troligt att den är sann. Som motsats kan man använda det traditionella vetenskapliga sanningsbegreppet — jag tänker då mest på beteendevetenskaperna — där sanningar graderas med asterisker, koefficienter och signifikanser; något är sant på 5-procentsnivån eller korrelationskoefficienten 0,4 föreligger mellan två variabler.

Hur ser då konstens sanningsbegrepp ut? Vad är sant på en tavla, i en roman? Allt eller intet, för inom konsten finns bara en överordnad regel, den estetiska. En roman kan visserligen vara dokumentär, relatera en upplevd situation och liknande — men det är inte nödvändigt. En roman kan vara bra utan att innehålla ett enda sant ord.

Beteendevetenskapen kan inte skildra det som inte kan mätas. Genom sitt starka sanningskrav

.....
Socialmedicinsk forskning levererar signifikanta sanningar som de flesta människor varken läser eller kan ta till sig. Men litteraturen gör under gynnsamma förhållanden precis tvärtom: levererar mer eller mindre välgrundade halvsanningar som går hem.
.....

Vetenskapen kan tala om att en befolkning har för lågt kaloriintag men den kan inte tala om hur det känns att svälta ihjäl.

utestänger vetenskapen sig själv från möjligheten att skildra helheter, synteser. En människas tankar och upplevelser kan inte skildras med dessa metoder. Psykoanalysen kan visserligen göra det, men bara på bekostnad av ett traditionellt vetenskapligt sanningsbegrepp. Vetenskapen kan bara vara mycket sann om det som är mycket litet, om bitar eller renodlade delfunktioner. Vetenskapen kan tala om att en befolkning har för lågt kaloriintag, men den kan inte tala om hur det känns att svälta ihjäl.

Kan konsten det då? Ja om man accepterar att

konsten är falsk, är ljug, skepparhistoria, fantasi och påfund. Romangestalter har aldrig sin fulla motsvarighet i verkligheten, inte ens när de påstås vara kalkerade på verkligheten. För att återgå till "Stumpen": uteliggaren Sture Lindström som bor i en bunker på Bellvue har aldrig funnits. Han har lånat en del drag från uteliggare i verkligheten, en del persondata. Men som helhet är han ett fantasifoster, ett hjärnspöke helt enkelt hos en författare med bristfälliga kunskaper som trots detta försöker göra så gott han kan.

När jag skrev "Stumpen" funderade jag ett slag på att dedicera historien till Gunnar Inghe. Eller till G. I. för att stimulera fantasin hos läsarna. Men jag avstod; det kändes helt enkelt lite larvigt. Men jag kan inte förneka att utan Gunnar Inghe hade det nog aldrig blivit någon "Stumpen".

Nyhyttan

Kurort och enskilt sjukhem

Storslagen bergslagsnatur — utmärkta promenadvägar — hög och torr barrskogsluft — sjukgymnastik — massage — bad.

Läkare: Med. Dr G. Smårs.

Behandling av invärtes sjukdomar, mag- och tarmsjukdomar, hjärt- och blodtryckssjukdomar, reumatiska åkommor. Konvalescens och rekreation. Prospekt och upplysningar genom rumsbeställningar. Tel 0587/604 00.

Postadress: FACK 65, 710 32 JÄRNBOAS.

Begär vår rekvisitionslista för enklare beställning av individuella recept- och kvittoblanketter. Ni får snabb leverans och förstklassigt arbete.

fotoprint

TRYCKERIAKTIEBOLAGET FOTOPRINT
Kungsbacka Telefon 0300/110 00 -1 -2

Leverantör av trycksaker till bl. a. landsting, sjukhus och privatpraktiserande läkare.